

הלימס הדיאוקלטיאני לא היה אלא מרחב מוגן רב-מידות, שהערבה היתה חוט-השדרה שלו, על שני צירי-האורך שלה בין ים-המלח ואילת (Aila), מקום חנייתו של הלגיון הרא (הפרטנסי), ששימש כוח-מחץ ועתודה נידת של המערך כולו, בלי שהועסק בתפקידים של החזקת הקו.

על שני צירים מקבילים אלה יכול היה אפוא לנוע הלגיון, כולו או מקצתו, לשם תגבורו של מערך-הגנה זה או אחר, או לשם קידום פניו של אותו אויב שיחדור לתוכו.

המערך כולו נחלק לשני חלקים: האחד הופנה דרומה ומערבה, לעבר סיני; ואילו האחר — מזרחה, לעבר מבואות הג'אז. בשני החלקים — ולפי הידיעות שברשותנו, בצורה מושלמת יותר בחלק המערבי — ניכרת חלוקה לשלושה: מרחב קדומני ומרחב-הגנה ראשי, המחולק אף הוא לשניים: לאיזור קדמי ולרצועת-הגנה עיקרית. דרכי-האורך, שנמשכו במקביל לכיוון החזית ושימשו קשר בין חוליות-המערך, היוו את קווי-ההגנה העיקריים, הן ברצועות-ההגנה הראשיות והן באזורים הקדמיים. דרכי-הרוחב, שקשרו רצועה לרצועה, היוו את קווי-הערב של רשת-הביצורים כולה, והבטיחו את כושר-התמרון לפנים ולאחור, שנטל מן המערך את קשיחותו הקווית ושיווה לו אותה גמישות שהיא תוצאה של כושר-תמרון בעומק (וראה ציור 1).

ביצורי הלימס הדיאוקלטיאני כוללים את סוגי-המבנים הבאים:

1. מצודות;
2. מצדיות;
3. מגדלי שמירה ותצפית;
4. תחנות איתות ומסר לסימני-אש ותמרות-עשן;
5. תחנות-דרך ואכסניות ובתי-מסכנות;
6. בארות ושאר נקודות-מים מוגנות;
7. חוות מבוצרות.

ביצורים אלה הוקמו בשטח לפי שיטה עקרונית זו:

1. המצודות — במרחק שונה זו מזו, בהתאם לנסיבות הטאקטיות.
2. המצדיות — על דרכי-העקיפה ובמבואות הבלתי-מאובטחים, בין המצודות, לשם איחוי המערך.
3. המגדלים — הן כמוצבים קדמיים למצודות ולמצדיות, לשם הבטחתן של הדרכים ושל נקודות-תורפה טופוגראפיות; הן כתחנות איתות ומסר, במיוחד

הלימס הארצישראלי בתקופת דיאוקלטיאנוס

מאת
מ. גיחון

לאחר מלחמת-היהודים (66—71 לספ"ג), כשנכללה ארץ-ישראל בקיסרות הרומית כפרובינקיה, כבר חלפה תקופת התפשטותה של רומא, וייעודה הבטחוני העיקרי היה מעתה השמירה על הקיים על-ידי ארגונם של מרחבי-הספר ושלובם במערכת-מגן היקפית. עוד בימיה של השושלת הפלאווית פתחו הרומאים בפעולות-ביצור שיטתיות במדינות הספר, לשם הקפת הקיסרות בחגורת-ביצורים ענקית, שנועדה לשמש בעת ובעונה אחת הן את הצרכים השוטפים של הבטחון המקומי והן את הגנת הקיסרות כולה.

כיבושה של ממלכת-יהודה הוסיף חוליה חשובה לשרשרת של פרובינקיות-הספר, שסגרה על הקיסרות מצד מזרח. עדיין אין אנו יודעים בוודאות, אימתי התחילו הרומאים בביצורו של הספר הארצישראלי, אם בין התקופה הפלאווית לימי טריאנוס, שביצר את עבר-הירדן, או בימיו של דיאוקלטיאנוס, סמוך לשנת 300, כאשר הגנת הספר של הקיסרות אורגנה מחדש במתכונת אחידה, שהתמידה עד לכיבוש הארץ בידי הערבים.¹

במאמר זה ניחד את הדיבור על הלימס הדיאוקלטיאני, כבר לפני ארבע שנים הוכיח אבייונה², שמרבית שרידי הלימס וכן עיקר הכתובות האפיגראפיות שבהן נזכר הלימס הארצישראלי הם מתקופת דיאוקלטיאנוס וממאות השנים שלאחריה. אנו רשאים אפוא לשחזר מתוך הממצא הארכיאולוגי את מערכת-הביצורים שהיתה קיימת אותה שעה, ואילו מן הנוטיטיה דיגינטיאטום ומן הכתובות השונות — את מערך-הכוחות של הצבא שחנה בביצורים אלה.³

1. בקשר לפולמוס בעניין גילו של הלימס הארצישראלי — ראה: מ. אבייונה, ארץ-ישראל, ה' תשי"ט, עמ' 135, ובביבליוגראפיה שם.
2. אבייונה, שם, עמ' 135—137; Berlin 1876.
3. שם; Oriens, פרק XXXIV. בעניין הגיל של ה' Notitia Dignitatum ראה: Van Berchem, *l'Armée de Dioclétien et la réforme Constantinienne*, p. 7. הנוטיטיה הם האינומאסטיקון לאנסביוס (בתרגומו העברי של ע"צ מלמד, ירושלים תשי"א) ומן המאה השישית ואילך; Kraemer, *Nessana*, I, III, The Papyri